

*Неля Курлішук
(Івано-Франківськ, Україна)*

ІДЕЇ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ СОФІЇ РУСОВОЇ

Суспільні вимоги сучасності визначають безпосередню значущість морального виховання у формуванні та розвитку особистості. Актуальністю в цьому контексті вирізняються ідеї С.Русової, що ґрунтуються на засадах реформаторської педагогіки й свого часу підняли українську освіту на якісно новий рівень.

Софія Федорівна Русова (1856-1940) – видатна постать на українській педагогічній ниві, самовіддана діячка, котра невтомно боролась за розвиток національного шкільництва та культури. Важливого значення надавала просвітителька моральному вихованню, тісно переплітаючи власну практичну й теоретичну освітянську діяльність з громадською роботою, пропагуючи цінність духовного багатства людини.

Дослідженням життя і творчості С.Русової займались педагоги України та зарубіжжя (Н.Антонець, Т.Беднаржова, Г.Груць, О.Джус, І.Зайченко, В.Кемінь, Є.Коваленко, О.Коваленко, Н.Маліновська, З.Нагачевська, О.Проскура, О.Пшеврацька, О.Сухомлинська та ін.). Узагальнення наукової літератури свідчить про те, що проблема морального виховання у теорії Софії Федорівни потребує подальшого висвітлення.

Свої судження щодо винесеної у заголовок проблеми Софія Федорівна висвітлила у низці праць, створених на основі потужного педагогічного досвіду. Серед них: «Нова школа» (1917), «Педагогічні основи нової школи» (1923), «Нова школа соціального виховання» (1924), «Дидактика» (1925), «Моральне виховання в позашкільній освіті» (1929), «Суспільні питання виховання» (1929), «Душа юнака та його виховання» (1937), «Моральні завдання сучасної школи» (1938).

Аналізуючи питання морального виховання, С.Русова опиралась на ідеї, запропоновані західноєвропейськими педагогами-реформаторами: Й.Песталоцці, Ф.Фребелем, Г.Кершенштейнером, Г.Спенсером, Дж. Дьюї, М.Монтессорі, О.Декролі. Просвітителька зазначала, що українському народові

“...не так бракує масової культури, як саме людей високого рівня морального і інтелектуального розвитку, людей, щиро відданих ідеї, негідних жадним компромісам, з міцною волею і ясним розумінням свого громадського обов'язку і чесного його виконання” [3, с. 116-117]. С.Русова вважала, що саме школа має бути подвижником суспільного розвитку, виступаючи основною одиницею розвитку і збагачення моральних якостей підростаючого покоління.

У працях С. Русової знаходимо тлумачення поведінки дітей, що не відповідають моральним нормам соціуму. Діячка на основі власних спостережень та досліджень надбав педагогів-реформаторів зазначала, що діти не народжуються «ані злими, ані брехливими». Кожен індивід народжується з природними нахилами до активності, ласки, до симпатії відносно навколишнього середовища та з певними якостями, успадкованими від батьків. А, отже, виховання та навчання повинні «...виробити в дитини такий світогляд, при якому краса й добро стояли б на такому ґрунті, щоб просто промовляли до її розуму й перемагали в ній той егоїзм, що в кожній дитині панує довгий час» [1, с. 65].

С.Русова визначала мораль як низку принципів, поглядів, уявлень, правил та оцінок, що окреслюють певну норму поведінки вихованця, як одну з форм суспільності людей. Тому духовність та моральність тісно пов'язані із усіма сферами людського життя і спонукають до «...високого ідеалу», який «...не перечить найвищим ідеалам культури й гуманності та не сміє бути заплямлений негідними вчинками» [3, с. 79].

Як бачимо, важливим вбачала діячка саме плекання душі дитини, гармонійний розвиток її особистості. Всі напрями виховання Софія Русова окреслювала як один процес, де вони взаємодоповнюються та покликані «...дати дітям такі умови життя, такий напрямок розвитку, що сприяв би розумінню добра, і зміцнив би волю дитини для добрих вчинків, корисних для громадянства» [2, с. 6].

Вартісного значення надавала просвітителька взаємозв'язку морального та естетичного виховання, пояснюючи це тим, що зрозуміла і приваблива краса навколишнього світу дитини безпосередньо впливає на її почуття і спонукає до

позитивізму. «Естетичне почуття є моральне, бо краса завжди... зв'язана з добром...» [2, с. 88].

Також С.Русова відзначала, що краса душі, краса творчості, краса поведінки генетично закладені в світогляді нашого народу, що й спонукає педагогів до розвитку естетичного відчуття у дитячих серцях. Мислителька виступала за органічне поєднання в особистості рис загальнолюдського та національного. Вартісними рисами характеру моральної людини вона визначала патріотизм, доброту, людяність, братерство та милосердя. Крім того, радила розвивати в дітей працелюбство, сумлінність, відповідальність, охайність, скромність, наполегливість та доброзичливе ставлення до інших людей. Такі якості, на її думку, мають істотне значення у людському спілкуванні, дають змогу людині досягнути найвищі моральні блага.

Національне середовище, на думку просвітительки, також служить важливим засобом розвитку моральних та духовних сил дитини. Відповідно, оформлювати класні кабінети слід вишиваними рушниками, у них повинні бути присутні вироби з глини, лози, дерева із різних куточків України. Дитяче світосприйняття має формуватися на основі національних оповідань, казок та легенд, віршованих творів, народної пісні. Рідною казкою, етнографічним матеріалом має бути пронизаний увесь родинний побут, все оточення дітей. Це сприятиме усвідомленню дитиною належності до свого народу, а в подальшому – своїх обов'язків перед ним.

Моральне виховання, за С.Русовою, вимагає врахування вікових та психологічних особливостей особистості. Важливою потребою для дитини є ігрова діяльність. Адже саме гра «...розвиває почуття законності й справедливості в правильному розподіленні обов'язків, привілеїв і нагород у грі... в ній розвиваються творчі сили дитини, а творчих людей так потребує кожне громадянство для свого поступу». І далі: гра дає радість, «...а ніщо не сприяє так доброму напрямкові всіх моральних сил дитини, як радісний настрій...» [3, с. 144].

Неабиякого значення у моральному зростанні дітей Софія Федорівна надавала вчителю української школи. Насамперед, педагог має бути

національно свідомою людиною, володіти високим рівнем культури та надбаннями народної педагогіки. Це мусить бути «надзвичайної моральної краси людина, що безпосередньо своїми переконаннями, всім своїм поведженням повинна впливати на своїх учнів...» [2, с. 17-18]. Вчитель повинен виховувати характер дітей, зміцнювати їх волю, викликати свідоме ставлення до своїх обов'язків, формувати почуття поваги та відповідальності.

Для досягнення мети морального виховання, зазначала С.Русова, педагог повинен знати не лише психологію учня, а й «найголовніші рухи» у громадянстві, розуміти сьогоденні ідеали народу, шукати шляхи та засоби, щоб дані ідеали суспільства втілити у навчально-виховний процес та й щоб ними пройнялася дитяча душа та розум.

Отже, проаналізувавши творчий доробок Софії Русової, можна зробити висновок, що проблема морального виховання розкривається у більшості творів просвітительки, а провідні ідеї її спадщини є актуальними у сьогоденні та потребують впровадження у навчально-освітнє середовище України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Русова С. Дидактика: Конспект лекцій, читаних в Укр. педагог. Інституті ім. М. Драгоманова в 1924/25 р. / С. Русова. – Прага: Сіяч, 1925. – 190 с.
2. Русова С. Нова школа соціального виховання / С.Русова. – Катеринослав; Лейпциг, 1924. – 151 с.
3. Софія Русова: З маловідомого і невідомого. – Частина 1. “Несторка української педагогічної літератури...” / [Упоряд. О.Джус, З.Нагачевська]. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. – 456 с.